

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2022 йил 1-сон

qilinadi (i) va va ba'zida oradan vaqt o'tgach ularda turlanish- fleksiya hodisasi yuz beradi (ii).

Xulosa qilib aytish mumkinki, yoshlar leksikasining doimiy ravishda o'zgarib turishi va chet tilidan so'zlarni o'zlashtirish xususiyati yoshlar leksikasining muhim semantik jihati hisoblanadi. Yoshlar leksikasidagi o'zlashtirma so'zlar, ayniqsa anglisizmlarning nafaqat semantik, balki morfologik-sintaktik jihatdan ham tahlillari natijasida aytish mumkinki, o'zlashtirma so'zlarning yoshlar leksikasida qo'llanishi tilning integratsiyasi hodisasiga yaqqol misol bo'ladi hamda va tilning rivojlanishi uchun xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Androutsopoulos A. Kanaksprak – Mischmasch – Hip-Hop-Slang-Wie Comedy, Migration und globale Popkultur das Deutsche in Bewegung bringen. In.: Fluter. Hervorgerufen am 25.5.2009 von <http://archetype.de/texte/2003/Kanaksprak - Mischmasch - HipHop-Slang.pdf>.
2. Androutsopoulos J.K. Deutsche Jugendsprache. Untersuchungen zu ihren Strukturen und Funktionen. Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris, Wien: Lang, 1998.
3. Ehmann H. Jugendsprache und Dialekt. Regionalismen im Sprachgebrauch von Jugendlichen. Opladen, 1992.
4. Fleischer W. Entwicklung in Wortbildung und Wortschatz der deutschen Gegenwartssprache. Berlin, 1993.

NUTQ ODOB-AXLOQ QOIDALARI LINGVISTIK TADQIQOT OB'EKTI SIFATIDA

Soliyeva Munavvar Ahmadovna

Buxoro davlat universiteti

Ingliz tilshunosligi kafedrasida o'qituvchisi

[Tel:905149758 smunavvar2015@gmail.com](mailto:smunavvar2015@gmail.com)

Annotatsiya: Ish nutq odob-axloq qoidalarini o'rganishga bag'ishlangan, ayniqsa maqolada Zamonaviy nutq aloqalarida nutq niyatlariga qarab tasniflangan vaziyatlar va ularning xususiyatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: odob-axloq, nutq birliklari, kommunikativ vaziyat, ijtimoiy farqlar

РЕЧЕВЫЕ ПРАВИЛА ЭТИКИ КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Солиева Мунаввар Ахмадовна

Бухарский Государственный Университет

преподаватель кафедры английского языкознания

[Tel:905149758 smunavvar2015@gmail.com](mailto:smunavvar2015@gmail.com)

Аннотация: Работа посвящена изучению правил речевого этикета, в частности в статье описаны ситуации и их характеристики, классифицированные по интенциям речи в современном речевом общении.

Ключевые слова: *этикет, единицы речи, коммуникативная ситуация, социальные различия.*

SPEECH RULES OF ETHICS AS AN OBJECT OF LINGUISTIC RESEARCH

Solieva Munavvar Ahmadovna
Bukhara State University
a teacher of the English linguistics department
[Tel: 905149758](tel:905149758) smunavvar2015@gmail.com

Annotation: *The work is devoted to the study of the rules of speech etiquette, in particular, the article describes situations and their characteristics, classified according to the intentions of speech in modern speech communication.*

Key words: *etiquette, units of speech, communicative situation, social difference*

Tadqiqotlarda odob-axloq, nutq birliklari barqaror, ma'lum bir tilshunoslik jamiyatida qabul qilingan so'z, ibora yoki jumla bayonotlariga teng tuzilgan deb tushuniladi. Suhbatdosh bilan muloyim aloqaning odatiy holatlarida qo'llaniladi. Nutqiy etiket birliklari aloqa vaziyatiga bevosita bog'liqdir. Ushbu bog'liqlik ikki tomonlama xususiyatga ega: "bir tomondan, nutq odob birliklari tegishli vaziyatlarda tipiklashtiriladi, boshqa tomondan, vaziyat tarkibiy qismlari nutq odob birliklarida qat'iy birikmalar tufayli keskin belgilarni keyinga qoldiradi. standart vaziyatlarga standart birliklar ". Nutqiy etiket vaziyatlarida suhbatdoshni kuzatib borish orqali do'stona munosabatlarni o'rnatishga qaratilgan odatiy, muntazam takrorlanadigan aloqa vaziyatlari, tegishli lisoniy vositalardan foydalangan holda, ma'lum bir jamiyatda qabul qilingan ba'zi qoidalar va marosimlar tushuniladi. Har qanday kommunikativ vaziyatning majburiy komponenti bu suhbatdoshning e'tiborini jalb qilish, uni aniqlash, muloqot oxiriga qadar aloqani saqlab qolish uchun do'stona muhit yaratishdir. Ushbu aloqa vazifalarini amalga oshirishning asosiy vositasi murojaat. Aloqa jarayoni samaradorligini qo'lga kiritishda murojaat muhim rol o'ynaydi, chunki aynan shu nutqiy etiket birliklari kommunikatorlarning o'zaro ta'sirining dastlabki bosqichida asosiy hisoblanadi, keyingi suhbatning ohangini belgilab, adresat niyatlari to'g'risida ma'lumot tashuvchi hisoblanadi. V.E.Goldin ning so'zlariga ko'ra: "Murojaat - bu odamlarning muloqotini ta'minlash va tartibga solish uchun til tomonidan ishlab chiqilgan universal tabiatning asosiy vositalaridan biridir"[2,296].

Odatda kommunikativ vaziyat singari odob-axloq nutqining holati murakkab tuzilmaviy shakllanish, manzilga yuborilgan nutq xabarining shakli va mazmunini belgilaydigan tarkibiy qismlar to'plami:

- 1) mavzu (ma'ruzachi, adresat) va uning ijtimoiy rollari;
- 2) ob'ekt (tinglovchi, adresat) va uning ijtimoiy rollari;
- 3) kommunikatorlar o'rtasidagi munosabatlarning tabiati (rasmiy - neytral - do'stona);
- 4) aloqa muhiti (norasmiy, neytral, rasmiy);
- 5) vaziyatning makon-vaqt parametrlari (aloqa joyi va vaqti);
- 6) nutq niyati – niyat ma'ruzachi ma'lum bir nutq harakatini amalga oshirish;
- 7) odobli nutq ma'ruzachining nutq niyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan vositalarni anglatadi;

8) aloqa usuli (aloqa yoki uzoqdan muloqot; og'zaki yoki yozma shakl)

Komponentlardan kamida bittasini o'zgartirish (masalan, kommunikatorlarning ijtimoiy rollari yoki aloqa muhiti) odob-axloqiy vaziyatni lingvistik dizaynini o'zgartirishga olib keladi, bu esa nutq vositalarini o'ziga xos kommunikativ sharoitlarda eng maqbul va mos tanlash zarurati bilan bog'liq [5,229].

Yuqorida sanab o'tilgan komponentlar odob-axloq nutqiy vaziyatni yaratishda tengsiz rol o'ynaydi. Olimlarning fikriga ko'ra, aloqa "odob-axloq qoidalarini" ning asosiy mezonlari har qanday ijtimoiy xususiyatlarga (jinsi, yoshi, ijtimoiy mavqei, ma'lumot darajasi va boshqalar) ko'ra adresat va adresant o'rtasidagi farqlarning mavjudligidir. Kommunikatorlar o'rtasidagi ijtimoiy farqlar ikki jihatdan namoyon bo'ladi. Birinchidan, bu aloqa jarayonining ishtirokchilari tomonidan qabul qilinadigan ijtimoiy rollarning farqlari (masalan, xo'jayin - bo'ysunuvchi, professor - talaba, ota - o'g'il, mezbob - mehmon va boshqalar). Ushbu alomatlar doimiy emas: har xil vaziyatlarda bitta odam har xil rollarning tashuvchisi bo'lishi mumkin (ishda - professor, uyda - ota, er va boshqalar).

Ijtimoiy rollar kommunikatorlarning doimiy yoki uzoq muddatli ijtimoiy xususiyatlariga qo'shilib, ularning ma'lum bir ijtimoiy guruhga mansubligini quyidagi mezonlarga muvofiq belgilaydi: yoshi, jinsi, ma'lumoti, kasbi, tarbiyasi, millati va boshqalar. Muayyan rolni tipik bajarish haqidagi g'oyalar rol xulq-atvorining ajralmas qismi bo'lgan odob-axloq nutq stereotiplarida amalga oshiriladi [8,138]. Nutqiy etiket vaziyatni yaratishda nutq niyati muhim rol o'ynaydi. Har qanday odob-axloq nutqi harakati ma'lum bir kommunikativ niyat bilan amalga oshiriladi, ya'ni. maqsadga erishishga qaratilgan. O. G. Pocheptsovning so'zlariga ko'ra, nutq niyati keyingi nutqning o'zaro ta'siri samaradorligining ajralmas shartidir, chunki bu til bilan insonni bog'laydigan bo'g'in: "Inson - bu bajaruvchi, til bu vositadir va niyat ularni nutq faoliyatiga birlashtiradi". Faqatgina ma'ruzachining nutq niyatini to'g'ri tanib olish orqali (masalan, e'tiborni jalb qilish, taklif qilish, minnatdorchilik bildirish, xayrlashish, kechirim so'rash va h.k.), adresat xabarni to'g'ri qabul qilishi va unga javob berishi mumkin [3,116].

Muayyan nutq niyatini amalga oshirish kommunikativ jarayonni to'g'ri aniqlash va tartibga solish uchun eng maqbul bo'lgan odob-axloq vositalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Shuni ta'kidlash kerakki, ma'ruzachining nutq niyatini amalga oshirish uchun u yoki bu nutq harakatini amalga oshirish niyati etarli emas [7,412]. Tilshunoslik qoidalariga ko'ra, ma'lum bir tilshunoslik jamiyatida muayyan nutq vositalarini ma'lum bir odob-axloq sharoitida ishlatish to'g'risida qabul qilingan kelishuvlar mavjud. Boshqacha qilib aytganda, har bir odob-axloqiy vaziyat o'ziga xos nutq vositalariga ega va undan yetarli darajada foydalanilmagan taqdirda, adresat niyati adresat tomonidan noto'g'ri talqin qilinishi mumkin [6,1600].

Zamonaviy nutq aloqalarida nutq niyatlariga qarab tasniflangan ko'plab odob-axloqiy nutq vaziyatlari mavjud bo'lib, eng keng tarqalgani: salomlashish, xayrlashish, murojaat qilish, iltimos qilish, minnatdorchilik bildirish, kechirim so'rash, taklif qilish, tabriklash, rad etish, tilak, hamdardlik va boshqalar. Har bir odob-axloq holatida umumiy xususiyatlarga ega bo'lgan o'ziga xos odob nutq birliklari ishlatiladi: 1) standart, stereotip; 2) samaradorlik (harakatga tenglik); 3) marosimlarni o'tkazish; 4) to'liq yoki qisman desemantizatsiya; 5) frazeologik xarakter; 6) kutish va bashorat qilish; 7) muloqotning qulay muhitini yaratishga munosabat; 8) madaniy va vaziyatni yaxshilash [4,170].

Nutqiy etiket funksiyalari bo'yicha olimlarning fikrlarini umumlashtirib, shuni aytishimiz mumkinki, aloqa jarayonida ushbu birliklar turli vazifalarni amalga oshiradilar, ular orasida asosiylari quyidagilardir: nominativ (nutq murojaat qilingan odamni nomlash, uni boshqa shaxslar soni); apellyatsiya (manzilni chaqirish, uning e'tiborini jalb qilish); aloqa (suhbatdosh bilan aloqani o'rnatish, saqlash va tugatish). Har bir aniq vaziyatda aloqa, yuqoridagi vazifalardan biri asosiy, o'zgarmas bo'lib qoladi, bu erda ixtiyoriy, variantli funksiyalar ustma-ust qo'yiladi: ekspresiv yoki baholovchi xarakterli (suhbatdoshni baholash, adresatning unga nisbatan munosabatini ifodalash); tartibga solish (kommunikatorlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish); ixtiyoriy (rag'batlantirish, manzil egasida ma'lum bir ta'sir sabab bo'lishi uchun mo'ljallangan) va boshqalar murojaat lingvistik vaziyatlarga tegishli. Shu bilan birga, har bir millat asrlar davomida o'zining ma'lum tarixiy aloqa sharoitida o'zining ijtimoiy-tarixiy tajribasi, madaniy an'analari va nutq hatti-harakatlari me'yorlari bilan bog'liq o'ziga xos noyob murojaat va nutqiy etiket birliklari tizimini yaratib kelmoqda. Bundan tashqari, ma'lumotnomalarning semantikasida milliy xarakterning estetik tarkibiy qismi, jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarida ma'lum bir etnik guruh vakillari dunyosini fikrlash va idrok etishning o'ziga xos xususiyatlari mavjud.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Grice, H. P. Presupposition and Conversational Implicature [Text] / H. P. Grice // *Radical Pragmatics*. – New York, 1981. – P. 83–198
2. Haugh, M. The discursive challenge to politeness research: An interactional alternative [Text] / M. Haugh // *Journal of Politeness Research*. – Vol. 3 (2). – 2007. – P. 295–317.
3. O. G. Pochepov. – *Osnovi pragmaticheskogo opisaniya predlozheniya* Vishaya shkola, 1986. – 116 .
4. Usmonova, Zarina Habibovna. "Stiven King romanlarining badiiy xususiyati va uning o'zbek ilmiy fantastikasiga ta'siri." *Міжнародний науковий журнал Інтернаука* 1 (1) (2017): 170-172.
5. Gadoeva, Mavluda Ibragimovna; Umurova, Xushvaxt Hakimovna; and Vaxidova, Fotima Saidovna (2019) "THE EXPRESSION OF THE MEANING OF THE CATEGORY OF INDEFINITENESS IN NOUNS AND PRONOUNS IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES.," *Scientific Bulletin of Namangan State University: Vol. 1 : Iss. 10 , Article 43*. Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss10/43>
6. Zarifovna, Ruzieva Nafisa. "The viewpoint to the study of euphemisms in different languages and epochs." *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL* 11.2 (2021): 1600-1605. <https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=11&issue=2&article=261>
7. Abdullayeva, Gulnora; ,GRAMMATICAL DISPROPORTION BETWEEN UZBEK AND ENGLISH AS A MAIN PROBLEM IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION OF THE LANGUAGES,EPRA International Journal of Research and Development

(IJRD),5,9,409-412,2020,EPRA Publishing

<https://eprajournals.com/viewjournal.php?jid=3438>

8. Ruzieva, N. X., & Yuldasheva, F. E. (2017). The use of mingles in the communicative way of teaching. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*, (1 (1)), 138-139.

9. Gadoyeva, M. (2021). Features of connotative meaning of somatizms as part of phraseological units. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 5(5).http://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:ji9Fsy4oIMAJ:scholar.google.com/+Gadoyeva&hl=ru&as_sdt=0,5

10. Haydarov Anvar Askarovich, and Nigina Hamidovna Navruzova. "CONNOTATIVE MEANINGS RELATED TO SOUND CHANGES." *International Journal for Innovative Engineering and Management Research*. Vol 10. Issue 03. (2021.02): 340-347. <https://ijiemr.org/downloads/Volume-10/Special>

11. Bakhridinovna, K. A. (2020). Features of the use of the periphrases of the Uzbek and English languages in journalistic texts. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(7), 8162-8168. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=43267947>

12. Akramov, I. (2021). ОСОБЫЕ ЗНАКИ, СВОЙСТВА И ХАРАКТЕРИСТИКИ АФОРИЗМОВ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz)*, 5(5). извлечено от http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/2386

13. Mastura, E. (2017). DEPICTION OF THE NATURALISM PRESENTED IN THE CALL OF THE WILD. *Интернаука*, (7-3), 6-9. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29041086>

14. Elmanova, M. (2017). PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF RW EMERSON'S "NATURE" AND "SELF-RELIANCE". *Интернаука*, 7(11 Часть 3), 9. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29041087>

15. Khayrullayeva, N. (2015). COMMUNICATIVE PECULIARITIES OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN POLITICAL DISCOURSE. *Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии*, (7), 137-141. <https://elibrary.ru/item.asp?id=23760006>